

ימי תשובה קיבלו, משום שבימים אלו מרבים בצדקה בלב שלם ובנפש חפצה (אגדת אליהו; משך חכמה ויקרא טז, לד.) ■ להלכה, נהגו להרבות בצדקה בעשרת ימי תשובה (רמב"ם תשובה ג, ד).

דְּשֶׁתֶן גֶּבֶן – המזונות של כל השנה אצלנו [שכבר נקצבו מזונותינו למשך כל ימות השנה] (תקלין חדתי). ויש מפרשים, 'דשתן' היינו אישה נדה [כמו 'דשתנא' בלשון הבבלי (ראה ע"ז כד, ב)], וכפי שדרשו בגמ' על הכתוב 'ואל אשה נדה לא יקרב' (יחזקאל יח, י) – שלא נהנה מקופה של צדקה (סנהדרין פא, א), שנטילת צדקה דומה לאיסור נדה בכך שיש לה שעת היתר, בעשרת ימי תשובה (משך חכמה ויקרא טז, לד, לפי דרכו הג"ל ד"ה מבין).

■ להלכה, ישתדל אדם שלא ליטול מן הצדקה, ויזכה בכך לעשירות עד שיפרנס אחרים משלו (שו"ע י"ד רנה, א-ב), ולאריכות ימים [ובלבד שמיניתו מליטול אינה משום גאווה] (דרך אמונה מתנות עניים י, פא-פב, וראה שם ושם פרטים נוספים).

הָא לָךְ טוּמִיָּה דְּקוּפֵּד, ואף שהיה רגיל באכילת תרנגולים (ראה תקלין חדתי; תלמיד הרשב"ש), לא נתן לו כסף אלא עבור בשר שור, שהוא זול יותר (תלמיד הרשב"ש). שאף שמצינו שצריך ליתן לעני צדקה כהרגלו ו'די מחסורו' (ראה כתובות סז, ב), היינו דוקא כשהדבר ידוע שנוקד לכך במיוחד, ועוד, שדוקא גבאי צדקה צריכים ליתן לו 'די מחסורו', שאין לחשוש שהנתינה תביא את הציבור לידי עניות, אבל היחיד אינו חייב ליתן לו אלא כפי שהוא אוכל בעצמו (יפה מראה). ויש שכתב, שהחוב לתת 'די מחסורו' היינו רק בעני שגדל בבית עשירים, ולא למי שהרגיל את עצמו במאכלים משובחים (אגדת אליהו).

בּוֹא וּסְפְדוּ לְהִירוּגוֹ שֶׁל נַחֲמִיָּה, שאילו הייתי נותן לו בשר תרנגולת כהרגלו, היה נשאר בחיים (תקלין חדתי). ובגמ' בכתובות (סז, ב) מובא מעשה דומה, שהעני שבא לפני רבי נחמיה הרגיל את עצמו בבשר שמן ויין ישן, ורבי נחמיה הביא לו עדשים ומת, אולם שם נאמר שרבי נחמיה גינה את העני ואמר 'אוי לו לזה שהרגו נחמיה' [ולא אמר כלפי עצמו 'אוי לו לנחמיה שהרגו לזה'], שלא היה לו לפנק את עצמו יותר מדי.

■ להלכה, נותנין לעני צדקה 'די מחסורו' (שו"ע י"ד רג, א). ויש סוברים, שכאשר יש רבים שיכולים ליתן לו, או שיש גבאי צדקה, אין היחיד מחוייב ליתן לו 'די מחסורו'. מאידך, יש סוברים שאם ידו של היחיד משגת, צריך הוא לתת לעני 'די מחסורו' (דרך אמונה מתנות עניים ז, י).

חֹזֵר וְאַשְׁכַּחֲהָ מִיַּת וְכוּ', ולמדנו ממעשה זה, שאף שיש מעלה במתן צדקה בסתר, מכל מקום כאשר בא עני ומבקש, נותנים לו מיד ואין סומכים על הקופה של צדקה, שמה ימות ביתניים ברעב (יד רמה ב"ב י, א). ■ וכן נפסק להלכה (דרך אמונה מתנות עניים י, לו).

לֹא יִהְיֶה אִית גִּבִּי נֶשׁ דִּילְעוֹן בְּאַוִּירִיתָא – וכי לא היו יכולים לתרום את הכסף עבור אנשים שיעסקו בתורה (תקלין חדתי). שהחזקת לומדי תורה עדיפה על בנין בית הכנסת (ראה תשב"ץ קטן, תקלג) [ולכן שכיב מרע שביקש ליתן את נכסיו לבית הכנסת על חשבון יורשיו שנצרכים לכסף בשביל לימוד תורה, אין שומעים לו, כדון שכיב מרע שביקש לעשות דבר עבירה בנכסיו (תשב"ץ ג, קצ)]. ויש שכתבו, שהחזקת תורה אינה קודמת אלא למצות 'זה קלי ואנוהו' של הידור בית הכנסת בציורים ובכיורים (יפה מראה פאה ח, יא), ועדיף לבנות בנין רגיל לבית הכנסת, ובשאר הכסף להחזיק לומדי תורה (אגדת אליהו; פלא יועץ, בנין). ויש שכתבו,

נִחְלוֹק בֵּין נֶסְכִּי שְׁנַתִּים לְנֶסְכִּי שָׁלֹשׁ, שאיל כשר להקריבה מדאורייתא גם כשהוא בן שלש (משנה למלך איסורי מזבח ב, ו), כיון ששמו איל לעולם (ראה רש"י חולין כג, א), אכן מדרבנן הוא פסול להקריבה מבן שלש ואילך, שהוא נחשב לזקן ואין זה כבוד להביאו לקרבן [והוא פסול אחר מזקן ממש שרגליו רותנות, שפסול מהתורה], והגמ' דנה על הדין מדאורייתא, מהו שיעור הנסכים שמביאים עם איל כזה (משנה למלך הנ"ל, ע"פ הרמב"ם מעשה הקרבנות א, יא).

מִשְׁנֵה, שְׁתֵּי לִשְׁכוֹת הָיוּ בְּמִקְדָּשׁ, דהיינו בעזרה, או בבית המקדש (ראה ראב"ד תמיד ל, ב שהסתפק בכך), או בהר הבית (ר"מ קידם מדות א, א; דרך הקודש ג, א).

וְאַחַת לִשְׁכַּת הַכִּלִּים, והיתה זו לשכה נפרדת מ'לשכת הכלים' שבה שמרו את כלי המקדש (ראה ראב"ד תמיד ל, ב).

וְעֵנִיִּים בְּנֵי טוֹבִים מִתְּפָרְנִסִּין מִתּוֹכָהּ בְּחֵשָׁאִי – שהגזבר היה מחלק לעניים בני טובים בצנעה (פרישה י"ד רמט, י), אך העניים לא היו רשאים לקחת לעצמם כסף מהלשכה ללא רשות. ועשו לשכה זו במקדש, משום שישאל בבואם למקדש מרבים בעשית צדקה (חשוךי חמד. וראה שם הסברים נוספים). וכן היתה לשכה כעין זו בכל עיר ועיר (תוספתא שקלים ב, טז). ■ להלכה, מצוה לעשות לשכה כזו בכל עיר אם הדבר מתאפשר, ובזמננו עושים כעין זה, קופות של מתן בסתר (ראה רמב"ם מתנות עניים י, ח, ודרך אמונה שם בשם אחרונים).

גִּמְרָא. לֹא כֵן אֶלְפֵן רַבִּי לֹא חֲסִיג גְּבוּל רַעַךְ, שטען לו, מפני מה הינך יוצא בלילה שהוא זמן שלטון הרוחות, והשיב לו ששלוחי מצוה אינם ניזוקים, ובפרט העוסקים במתן בסתר שנאמר בו 'כפה אף' (תקלין חדתי). ויש שפירש, שטען לו, מפני מה אתה נותן צדקה בלילה, שהוא זמן שלטון הדינים ואינו זמן נתינת צדקה [וכמבואר מכתבי האר"י, שאין צריך ליתן צדקה קודם התפילה בלילה אם יכול ליתן בבוקר שלמחרת, אלא אם כן נזדמן לפניו עני (דברי תורה [לבעל המנחת אלעזר] א, קיז)], והשיב לו שמכל מקום צדקה מועילה בכל זמן (ברכי יוסף א"ח רלה; ראה כע"ז במהרש"ם ב, מג). ■ להלכה, כתבו המקובלים שצדקה ביום חשובה יותר, אכן אם נזדמן לו לתת צדקה בלילה, בודאי יתן, והיא מצוה גדולה (דרך אמונה מתנות עניים ז, א).

שְׁשֻׁמְעָתִי שֶׁנִּפְלָה לָךְ יְרוּשָׁה מִמָּקוֹם אַחֵר, שמשמים מסבבים שאחרים ישפיעו לו צדקה כדוגמת אבות המשפיעים לבניהם (תקלין חדתי). ויש שכתבו, ששינה מהאמת, כדרך שמצינו שהדבר מותר במקום הצורך (תורה לשמה שסד, וראה צה"ל הלן בסמוך). ■ להלכה, עני שאינו רוצה ליקח צדקה, מערימים ונותנים לו לשם מתנה או לשם הלואה (שו"ע י"ד רג, ט). וכן מותר לומר לו שנפלה לו ירושה וליתן לו הלואה ולא לתבוע אותה, אך יזהר שלא יצטרע העני בסוף כשיוודע לו, ויצא שכרו בהפסדו (דרך אמונה מתנות עניים ז, סה, וצה"ל שם).

מִבֵּין רִישׁ שְׁתָּא לְצוּמָא רַבָּא הוּוֹן נֶסְכִּין – שאין קצבת המזונות לשנה זו נקבעת עד יום הכיפורים [ע"פ גירסת הירושלמי, שכל מזונותיו של אדם קצובים 'מראש השנה ועד יום הכיפורים', אך ראה גירסת הבבלי (ביצה טז, א)], ולאחר מכן לא רצו ליטול מהצדקה (תקלין חדתי). ויש שפירש, שלא רצו ליהנות מקופה של צדקה, משום שלא רצו להיות למשא על הציבור (אגדת אליהו), וכן משום שחששו שלא נותנים להם בלב שלם, אבל בעשרת